

**קורס: תרבות, חומר, טכנולוגיה: (לקראת) ארכיון אדריכלות ערבית
הפקולטה לארכיטקטורה ובינוי ערים, טכניון
המחלקה ללימודי המזה"ת והאסלאם, אוניברסיטת חיפה
בתמיכת החממה החברתית בטכניון
סמסטר: חורף 2021/2022**

מסא: حضارة، مادة، تكنولوجيا: (نحو) أرفشف العمارة العربفة

كلفة الهندسة المعمرفة وتخطيط المدن، الترفنون
قسم دراساء الشرق الأوسط والإسلام، جامعة حيفا
بدعم الدففة الاجتماعية فف الترفنون

الفصل الأكادفمف: شفاء 2021/2022

הרצאה והנחיה	אדר' רות ליברטי שלו (טכניון) ד"ר עידו שחר (אונ' חיפה)
תרגול	אדר' שאדן חאמד
עריכה	אדר' שאדן חאמד אדר' דורין אבו נסאר
מחاضرة وإرشاد	المهندسة المعمرفة روت لفرطف-شالفف (الترفنون) د. عفدو شاحار (جامعة حيفا)
مساعدة تدرفس	المهندسة المعمرفة شان حامد
تفررف المواد	المهندسة المعمرفة شان حامد المهندسة المعمرفة دورفن أبو نصار
עבודה	"בית ספר ופעמן בפפו: בתי ספר אל-עומרפה ואל-זהרה"
סטודנטים/יות	שמואל גילר
תרגום לערבית	דאר לילא הוצאה לאור
وظففة	"مدرسة فاففسمن، فاففا: مدرسة العمرفة والزهره"
طلاب/طالباء	شموئل جفيلر
ترجمة للعربفة	دار لفلف للنشر والترجمة

© כל הזכויות שמורות. אין לעשות שימוש בחומר מעבודה זו ללא הרשאה מהיוצרים.

© جميع الحقوق محفوظة. من غير المسموح استخدام المواد المرفقة على أي وجه إلا باذن مالكمها.

מدرسة فايتمن يافا: בית ספר וייצמן ביפו: בתי
مدرسة العمريّة والزهراء - ספר אל-עומרייה ואל-זהרה

شموئل جيلر // שמואל גילר

مساف: أرشيف العمارة العربية: مدينة وعمارة
קורס: ארכיון אדריכלות ערבית: מאדינה ועמארה

2021-2022

תוכן עניינים

2	תוכן עניינים
3	תקציר ושאלת מחקר
4	בית ספר וייצמן ביפו: בתי ספר אל-עומרייה ואל-זהרה
	מערכת החינוך הפלסטיני-ערבי בתקופת האימפריה העות'מנית
5	והמנדט הבריטי
7	מערכות החינוך ביפו
7	מערכת החינוך הציבורית ביפו
7	מערכת החינוך הפרטית ביפו
12	בניית בתי ספר ציבוריים ממשלתיים סטנדרטיים
17	בתי הספר הסטנדרטיים הנוספים
20	אדריכל אוסטן סנט הריסון
23	סיכום
24	ביבליוגרפיה
25	נספחים

תקציר ושאלת מחקר

נושא עבודה זו הוא צמד בנייני בתי ספר שניצבים עד היום סמוך לשדרות ירושלים ביפו. שמותיהם הערבים: אל-עמרייה ואל-זהרה, היו מוכרים והוזכרו בשני תיקי תיעוד שנערכו עליהם, אולם הרקע לבנייתם והאדריכל המתכנן לא היו מוכרים. מטרת המחקר שלפנינו הייתה לאתר את המידע על נסיבות בניית בתי הספר ומי האדריכל שתכנן אותם. בנוסף לשאלה זו, המחקר יסקור את נושא מערכת החינוך בשלהי התקופה העות'מנית ותקופת המנדט הבריטי, בהדגשת מערכת זו ביפו. בניית שני בתי הספר החלה בשנת 1936 בידי מחלקת החינוך של ממשלת פלשתינה-א"י, בתכנון וביצוע של מחלקת עבודות ציבוריות הממשלתית (מע"צ). הם היו חלק מתכנית ממשלתית לבניית בתי ספר סטנדרטיים בערים ערביות. מדובר בבתי הספר לבנים אל-עומרייה, ולבנות אל-זהרה. הם תוכננו בידי אדריכל מע"צ אוסטן סיינט בארב האריסון, הנודע באדריכלי תקופת המנדט. בניית בתי הספר הייתה שינוי מגמה באיכותם של בתי ספר ממשלתיים בערים, שעד אז היו ברובם המכריע בבתי סכורים. מאז ראשית ימי השלטון האזרחי של ממשלת המנדט, ב-1 ביולי 1921, החלו השלטונות בבדיקה וארגון של מערכת החינוך, שהמשיכה לפעול על פי תקנות השלטון העות'מני. ניהול מערכת החינוך הופקד בידי וועדות חינוך מקומיות, שדאגו לגיוס משאבים ומימון המערכת מהשכרת רכוש בבעלות הכלל (וואקף). מערכת החינוך הממשלתית החלה לפקוד ולסרוק את בתי הספר בכפרים, העיירות, והערים, בהם הלימודים נערכו ברובם בחדרי לימוד (כותאבים) שגודלם היה קטן, ומיעוטם בבתי ספר במסגדים (מדרסות). מספר שנות הלימוד היה מצומצם, ובתי הספר בהם התנהלו לימודים ברמה גבוהה היו אלה של הכנסיות והמיסיונים. העבודה שלהלן תעסוק במערכת החינוך ביפו, שהחלה להתגבש בשלהי התקופה העות'מנית, והיא תסקור את התפתחותה והשינוי בה במהלך המעבר משלטון עות'מני למנדטורי בריטי. היא תבחן את הרקע לבניית בתי הספר המודרניים הסטנדרטיים בהם הושם דגש על תנאי לימוד נוחים.

בית ספר וייצמן ביפו: בתי ספר אל-עומררייה ואל-זהרה

אדריכל: אוסטן סיינט בארב האריסון (1891-1976)

עוזר אדריכל: מ. פארל (Farrell)

שנת הבנייה: 1936-1939

קבלן: תחילת העבודה - משרד קבלני קואופרטיבי של העובדים העברים בתל אביב

סיום העבודה - חברת הארי פ. קיי (Key)

**מערכת החינוך
הפלסטיני-ערבי
בתקופת האימפריה
העות'מנית והמנדט
הבריטי**

01

מערכת החינוך הפלסטיני-ערבי בתקופת האימפריה העות'מנית והמנדט הבריטי

החינוך הציבורי בפלסטין באימפריה העות'מנית החל להתפתח רק במחצית המאה ה-19 ברמה של בית ספר יסודי בלבד. חוק החינוך הממלכתי, שהורה על הקמת מערכת חינוך ממלכתית ומנגנוני פיקוח ברחבי האימפריה, חוקק בשנת 1869 בתקופת שלטונו של הסולטן עבד אלעזיז (1861-1876). החוק הורה אמנם להקים בית ספר בכל כפר ועיר, אולם העובדה שהתושבים נאלצו לשאת בעלות, האטה את ההתפתחות. תכנית הלימודים של ארבע שנים חייבה לימוד קריאה וכתובה בתורכית, חשבון, גיאוגרפיה, היסטוריה, ולימודי דת. מטרת התכנית הייתה לעצב אזרחים הנאמנים לסולטן.

עד אותה תקופה, וגם אחריה, פעלו בערים ובכפרים בתי ספר מוסלמיים פרטיים (כותאב) שמספרם עלה בשלהי התקופה העות'מנית. הם שכנו בבתים פרטיים בחדר אחד, ובהם למדו בעיקר קוראן, כתיבה, ומעט חשבון. בתי ספר פעלו גם במסגדים הגדולים (מדראס), ובנוסף לאלה החלו לפעול בתי ספר של כנסיות הנוצריות שנוהלו בידי שליחי המיסיון. בתי ספר על יסודיים לא היו קיימים, והתלמידים נאלצו לנסוע לקהיר, דמשק או איסטנבול. בשנת 1866 נוסדה בבירות האוניברסיטה האמריקאית, ובשנת 1874 מכללת מסדר סנט ג'וזף הפועלים עד היום. בשנת 1911 מנתה אוכלוסיית התלמידים 38,053 תלמידים, אך רק 6104 למדו בבית הספר הממשלתי.

02

מערכות החינוך ביפו

מערכת החינוך הציבורית ביפו
מערכת החינוך הפרטית ביפו

מערכת החינוך הציבורית ביפו

על תולדות מערכת החינוך ביפו ניתן ללמוד מהתכתבויות המועצה המוסלמית העליונה, ובראשה חאג' אמין אלחוסייני, בשנת 1927. ועדת החינוך העירוני (מג'לס אלמדאריס) התכנסה כדי לדון בתביעה לממשלת פלשתינה-א"י להחזיר לבעלות הקדש (וואקף אלמנדארסה) נכס שהיה בבעלות ההקדש לפני מלחמת העולם הראשונה. הועדה התכנסה ב-19 באוקטובר 1926, ובראשה עמד סגן מושל מחוז יפו, ג'ימס מילר. חברי הוועדה היו: איסכנדר פיאני (נוצרי), עבדאללה אפנדי אלדג'אני (מוסלמי), עומר אפנדי אלביטאר (מוסלמי). בעבר ובעתיד ראש העירייה), עלי מוסתקים (מוסלמי, סגן ראש העירייה), ד"ר איברהים חממי (מוסלמי), יוסף אפנדי טאלב (מוסלמי), שיח' יוסף אפנדי כאבוב (מוסלמי), ושיח' ראג'ב אימאם (מוסלמי). בהחלטת הוועדה סוכם כי יש לפנות לממשלה כדי לקבל בחזרה לחזקתה נכס שהיה ברשותה לפני מלחמת העולם הראשונה, והכנסות השכרתו מימנו את הפעלת מערכת החינוך.¹ בעקבות ההחלטה פנה נשיא המועצה המוסלמית העליונה, חאג' אמין אלחוסייני, למזכיר ממשלה המנדט, ג. סימס (Symse), ותאר בפניו את השתלשלות האירועים הקשורים למבנה שבקשו לרשום על שם הקדש בתי הספר.² מושל מחוז יפו, קמפבל (Campbell) שלח למזכיר הממשלה מכתב ובו השתלשלות האירועים מאז ראשית השלטון האזרחי המנדטורי.³ וועדת החינוך המוסלמית ביפו מונתה בשנת 1920, בהתאם לחוק העות'מני בנושא זה משנת 1913 (קאזה אנזומאן). סגן המושל שימש כיושב ראש, ועבדאללה אפנדי אלדג'אני כסגנו. על פי החלטת היועץ המשפטי של הממשלה, מ-26 באוקטובר 1923, נקבע כי כספי הכנסות הקדש ותמיכת הממשלה יופקדו בחשבון ועדת החינוך בבנק ברקליס. המועצה המוסלמית העליונה, שהייתה אחראית על הכנסות ההקדש, סירבה להעביר את הכספים לוועדה ביפו, וזאת על רקע המחלוקת הפוליטית בין המחנה החוסייני (המג'לסיון) ומחנה האופוזיציה (המוערד'ה), אליו השתייכו מנהיגי יפו חברי וועדת החינוך. בעקבות זאת בקשו חברי הוועדה להעביר לבעלות וואקף בתי הספר ביפו, את הנכס שהוחכר לבנק הגרמני-פלסטיני בשנת 1913.

עם מינוי וועדת החינוך בשנת 1920 היו ביפו חמישה בתי ספר ציבוריים:⁴

1. בית הספר נאדה
2. בית ספר דאר אל עולם
3. גן לילדות מוסלמיות
4. כותאב לילדים ברובע עג'מי (פעל עד שנת 1927)
5. בית ספר נאג'ה לבנים (פעל עד שנת 1927)

על פי תרגום ההסכם בין וועדת החינוך של יפו והבנק הגרמני, מיום 21 באוגוסט 1913, שנחתם בידי סעיד אחמד נאשאשיבי מטעם הוועדה, והוגו הווארלנד מטעם הבנק, נקבע כי שטח הסמוך לארמון המושל בכיכר השעון, שבעד שימש כבית קברות מוסלמי יוחכר לבנק לתקופה של חמש עשרה שנים. על פי ההסכם יבנה הבנק בכספו בשטח האמור שבע חנויות ומחסן ומעליו קומה עבור הבנק. דמי השכירות של החנויות, בסכום 50 נפוליאונים לשנה, יועברו לחשבון הקדש בתי הספר במהלך חמש עשרה השנים, ובתום תקופת ההחכרה הבניין יועבר

1 אה"מ, מ-293/13. פרוטוקול דיון הוועדה.
2 שם, מכתב המועצה המוסלמית העליונה למזכיר הממשלה מיום 1.11.1926.
3 שם, מכתב מיום 11.12.1926.
4 שם, מכתב מושל מחוז יפו למזכיר הממשלה מיום 22.3.1929 שדן בתולדות מערכת החינוך. בשנת 1927 סגרה המועצה המוסלמית העליונה את בתי הספר 4 ו-5 בטענה שאין בידה כספים מספיקים לאחזקתם. בספר בילדנה פלסטין, כרך 2 מס' 4, מאשר מוסטפה מוראד אל דאבר כי בשנת 1931 היו 3 בתי ספר ממשלתיים. אחד לבנים עד כיתה ז', ושניים לבנות עד כיתה ה'.

לבעלות ההקדש כשהוא במצב טוב ושמיש. הבנייה תבוצע בהתאם לתכנון המהנדס אפנדי גיסין מטעם העירייה,⁵

והפיקוח יעשה בידי המהנדס נאשאיבי מטעם הוועד, ומוחמד נאג'יב אפנדי אלביזארה, ומהנדס העירייה. אומדן עלות הבנייה היה 3000 נפוליאונים, וההסכם כלל כרוט הוצאות תחזוקה, ביטוח, וכללי תחזוקת הבניין והחזרתו לידי הוועד. עדים להסכם היו מוחמד סעיד קאיאלי המוסלמי ואליה זריפה הנוצרי, והוא אושר בידי חסן פהאמי, רשם בית המשפט ביפו. ב- 31 בדצמבר 1928 הוחזר המבנה לבעלות הקדש בתי הספר, והממונה על ההקדשים ערך חשבון מפורט על הוצאות השיפוץ הנדרשות בבניין שהגיעו לכדי 160 לא"י.⁶ ממכתב נשיא המועצה המוסלמית העליונה, מ- 18 בדצמבר 1930 עולה, כי עוד קודם להחכרת המגרש לבנק הגרמני בנתה וועדת החינוך בית נוסף בצדו המערבי של הרחוב. הממשלה סירבה להכיר בבניין המזרחי כוואקף, ובנושא זה הייתה ההתכתבות. בשנת 1931 אישר הנציב העליון את העברת הנכסים לבעלות הקדש בתי הספר, שהיה תחת שליטת המועצה המוסלמית העליונה.⁷ המאבק על מימון בתי הספר הפך למאבק פוליטי בין מחנה המופתי לחברי האופוזיציה. ארבע עשרה מכובדי העיר, ובראשם ראש העירייה עאסם בק אסעיד, ועומר אלביטאר, פנו לנציב העליון ובקשו שכספי ההקדש יועברו לידי וועדת החינוך, ולא לידי המועצה המוסלמית העליונה. במכתב מועלים תולדותיה של וועדת החינוך מאז כינונה בשנת 1913. בחוק החינוך היסודי נקבע כי וועדת החינוך תבחר בידי העירייה והממשל, לתקופה של ארבע שנים, ויצורפו אליה רופא העירייה והמפקח על החינוך. נקבע כי הוועדה תעסיק שני עובדים קבועים, ותיפגש מידי שבוע.⁸

מושל מחוז יפו דאז, קרוסבי, שהבין כי מדובר במחלוקת על רקע פוליטי, הציע ששני הצדדים ייפגשו ויגיעו לידי הבנות.⁹ המחלוקת יושבה בסופו של דבר, וממלא מקום מזכיר הממשלה הודיע למועצה המוסלמית העליונה על רישום הבעלות על הבניין המזרחי סמוך לרחוב אל-וורד (רחוב רזיאל).¹⁰ המבנה ניצב עד היום ברחוב הדואר.

5 המבנה היה מאחורי מלון הווארד, אינו קיים יותר. השם גיסין מצביע על בן המשפחה הפתח תקוואית. על פי הידוע מהנדס העיר בשנת 1913 היה בן ציון גיני, ויש לבחון את הנושא מחדש.

6 שם, רשימת העבודות ועלותן. במכתב מיום 31.12.192

7 שם, מכתב מיום 6.8.1931 ממלא מקום מזכיר הממשלה למושל מחוז יפו.

8 שם, מכתב מיום 16.8.1931 למזכיר הממשלה ומושל המחוז.

9 שם, מכתב מיום 19.8.1931 ממושל המחוז למזכיר הממשלה.

10 שם, מכתב מיום 19.1.1932

מערכת החינוך הפרטית ביפו

הכנסיות הנוצריות הפעילו בתי ספר מאז שנת 1863. הוותיק היה בית הספר לבנות 'טאביא' אותו ייסדה ג'ין וולקר ארנוט בשנה זו בעיר העתיקה. בשנת 1875 נחנך בניין בית הספר החדש על דרך עזה, רחוב יפת 21, והוא פועל עד היום. דרומית לו נחנך בשנת 1883 בית הספר הצרפתי לבנים 'פרייר דה לה סאל', בידי מסדר האחים שייסד ג'אן בטיסט דה לה סאל. הוא שכן לראשונה בביתו של סאלים קאסר, היום מוזיאון אילנה גור. בשנת 1889 נחנך בניין חדש הפועל עד היום, וסמוך לו הקימו נזירות מסדר סנט ג'וזף בית ספר לבנות. בתי הספר דרשו שכר לימוד, ולכן למדו בהם בני העילית היפואית, אך בשנת 1898 נפתח בית ספר נוסף של המסדר שלא גבה תשלום. הוא שכן בביתו של זבורה בשכונת סנט אנטואן, היום רחוב שערי ניקנור 22. בית הספר פעל עד שנת 1948, ובשנת 1958 נמכר המבנה לעיריית תל אביב.

בית ספר כנסייתי לבנות, של 'מסדר נזירות הלב הקדוש', הוקם בשנות השלושים בדרום רובע עג'מי, היום רחוב החיטה 3. הוא פעל עד שנת 1948. מוסד חינוך נוסף נבנה בידי הכנסייה היוונית-אורתודוקסית בשנת 1906, על דרך עג'מי (רחוב יפת 40), והוא פועל עד היום. בגלל ריבוי בתי הספר זכה הרחוב לשם 'רחוב בתי הספר' (שרע אל מדאריס). מיס מרי בולדווין ייסדה בשנות השבעים של המאה ה-19 את בית הספר הפרוטסטנטי לבנים, במושבה האמריקאית ביפו (לימים בניין הבולשת ברחוב אילת פינת אורבך). לאחר מותה הוא עבר לידי 'החברה המיסיונרית הנוצרית' (Christian Missionary Society), שבנתה בית ספר לבנים ובנות מול 'בית החולים האנגליקני' (הבית הסקוטי) ברחוב יפת היום. בית הספר הקתולי 'טרה סנטה' נוסד בשנת 1908 על דרך עג'מי, היום רחוב יפת 80. בית ספר לקהילה הארמנית, הניצב עד היום, תוכנן בידי האדריכל דב כרמי. ככל הנראה בשנות השלושים, אך אין פרטים לגביו. היום רחוב יפת 44.

ממכתב ששלח חוסני אל אסמאר, מנהל בתי הספר דאר אל טאלבייה ואל טאלים, אל הנציב העליון, עולה כי בתי ספר אלה נוסדו בשנת 1931. הוא התלונן על כך שהסיוע הממשלתי לבתי הספר אינו מספיק, וביקש כי הסיוע לבתי ספר פרטיים יוענק בהתאם להישגי בתי הספר. הוא ביקש שיינתן פטור מאגרת רישוי לכרכרות בתי הספר המסיעות את התלמידים מבתיהם, שיסופק ציוד רפואי, וכי הממשלה תישא במחצית דמי השכירות.² מנהל משרד הבריאות הממשלתי הורה למנהל המשרד ביפו לספק ציוד רפואי לכל בתי הספר הפרטיים, אך זה ענה כי אין לו אפשרות לעשות זאת לכל בתי הספר, וכי אינו מעוניין ביוצא מן הכלל.³ זמן קצר לאחר מכן הורה מזכיר הממשלה לספק ציוד לכל בית ספר פרטי שיבקש סיוע, כדי לשפר את נושא ההיגיינה.⁴

בית ספר טאביא כיום, צילום שמואל גילר

בית הספר טאביא 1875, ארכיון חברת תומס קוק

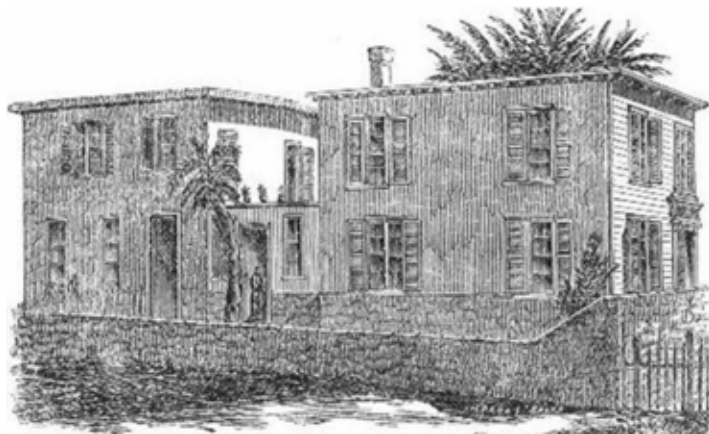
- 1 בית הספר לא היה מוכר לי, וטרם נחקר.
- 2 אה"מ, מ-6598/18, מכתב מיום 28.8.1933.
- 3 שם, מכתב מיום 7.10.1933.
- 4 שם, מכתב מיום 27.1.1934, מנהל מחלקת הבריאות הממשלית למנהל השרות במחוז יפו.

בית הספר כיום. מימין מנזר סנט ג'וזף, צילום שמואל גילר

תכנית בית הספר פרייר דה לה סאל, מתוך חוברת בית הספר 'פרייר' שנכתבה בידי האח PATXO המלמד תיאולוגיה בבית הספר. משנת 2020

בית הספר הפרוטסטנטי במושבה האמריקאית מאוסף שלי על המושבה האמריקאית. לא ידוע מקור

בית הספר היום, צילום שמואל גילר

בית הספר היווני-אורתודוכסי בבניה, מאוסף גילר, מקור לא ידוע

03

**בניית בתי ספר
ציבוריים ממשלתיים
סטנדרטיים**

בניית בתי ספר ממשלתיים סטנדרטיים¹

ב- 27 בדצמבר 1933 כתב מנהל מחלקת החינוך הממשלתית בירושלים למזכיר הממשלה, וביקש ממנו להורות למנהל מחלקת המקרקעין להתחיל במשא ומתן לרכישת שלושה מגרשים לבניית בתי ספר חדשים. מדובר היה במגרש של חברת 'פרדס' בשטח של 2500 מ"ר, בגוש 8 חלקה 4. מגרש של דג'אני בשטח של 3045 מ"ר בגוש 32 חלקה 93, ומגרש בבעלות חומסי בשטח 2500 מ"ר, בגוש 34 חלקה 1.² מדובר היה בתכנית ממשלתית לבניית בתי ספר ביפו, חיפה וירושלים. חברת 'פרדס' התנגדה למכירת מגרשה בטענה שזמן קצר לפני כן היא נאלצה לפנות את מחסנה בנמל יפו.³ מנהל מחלקת החינוך, בורמן, כתב לנציב העליון כי השטח הוא היחיד ברובע מנשייה המתאים לבית ספר, וכי יש להפקיע את המגרש. הוא כבל על כך שהחברה החלה לבנות סככה במקום, וביקש להורות על הפסקת הבנייה.⁴

ב- 1 בפברואר 1934 התכנסה וועדת החינוך כדי לדון בנושא אתרי בתי הספר. נכחו בה נאסר יאסיר נציג מושל המחוז, נציגי משרד החינוך, הבריאות, מהנדס העירייה, והאדריכל אוסטון מטעם מחלקת עבודות ציבוריות. היא המליצה על רכישת 8 דונמים לבתי ספר לבנים ובנות בוגרים. מדובר היה בשטח בשכונת נוזהה החדשה, סמוך לשדרות המלך ג'ורג', היום שדרות ירושלים. השטח היה בבעלות יורשי חאג' עלי ביבי, ויורשי חאג' יוסף הבאב. משפחת עלי ביבי התנגדה למכירת השטח, ולכן הומלץ על הפקעתו. באשר לבית ספר במנשייה על מגרש 'פרדס' הוחלט כי אין לו תחליף באזור, וכן דנה הוועדה בבית ספר בעג'מי על מגרש חומסי ושותפיו.⁵ צו להפקעת המגרש פורסם ביום 25 ביוני 1934 בחתימה הנציב העליון סיר ארתור ווקופ.⁶ מדידת השטח המתאים לשני בתי הספר ברובע נוזהה החלה בדצמבר 1934, כדי להגדיר את השטח המתאים מתוך שטחי הבעלים, על פי תכנון האדריכל האריסון.

במהלך אפריל ומאי 1935 לחץ מזכיר הממשלה ג'קובס (Jacobs) על מחלקת המקרקעין להשלים את רכישת הקרקע לבתי הספר בנוזהה. הם קבלו את השם אל עמרייה, על שם אבו עבדה עמר, ואל זהרה, כשם ארמון באנדלוסיה. בסופו של דבר הסכימו בעלי הקרקע למכירה תמורת החלפת מקרקעין.⁷ בפברואר 1936 הסתיים המשא ומתן, וכן רכישת קרקע נוספת לדרך גישה.⁸ מתיק המסמכים העוסק בנושא הרכישות עולה, כי בשנת 1946 התכוונה הממשלה לבנות בית ספר דומה גם בשכונת דארוויש, מזרחית לשדרות ירושלים, אך הוא לא נבנה בסופו של דבר.⁹

מפת המדידה של מתחם בתי הספר אל-עומרייה ואל-זהרה, ארכיון המדינה, מ-299/11

1	כך הם נקראו בהתכתבויות
2	אה"מ, מ- 299/11, מכתב מיום 27.12.1933
3	שם, מכתב מיום 15.1.193
4	שם, מכתב מיום 7.2.1934 למזכיר הממשלה
5	שם, סיכום דיון מיום 1.2.193
6	שם, הפיצוי שנקבע הוא 1,2 לא"י למ"ר
7	שם, מכתבים מיום 11.4.1935 ו- 10.5.193
8	שם, מכתב מיום 6.2.1936 ממנהל מחלקת המקרקעין למזכיר הממשלה
9	שם, מכתב מיום 23.1.1946 ממנהל מחלקת החינוך למושל מחוז לוד

עשר חברות נגשו למכרז לבניית שלושה בתי ספר ביפו. שניים ברובע נוזהה, והשלישי ברובע עג'מי. שמונה מהחברות היו בבעלות מוסלמים ונוצרים מירושלים, ושתיים בבעלות יהודית: חברת משרד קבלני קואופרטיבי של עובדי תל אביב, שסיים בשנת 1931 לבנות את בניין טרמינל נמל יפו, וחברת גוט-גורביץ, שבנתה את מחסני נמל יפו, את המשחטה העירונית, ואת מחסני העירייה ומפעל המים (מבנים הניצבים עד היום). במכרז זכתה חברת העובדים מתל אביב, למורת רוחם של הקבלנים הערבים. הם כבלו על כך שניתן לחברה יהודית לבנות מבנה ממשלתי בליבה של יפו, בעוד קבלנים ערבים מודרים מבנייה בתל אביב. מישל מיטרי, נשיא איגוד העובדים הערבי, פנה במכתב למושל המחוז בנושא זה.¹⁰ בניית בתי הספר, שכל אחד מהם היה מיועד ל- 600 תלמידים, החלה בינואר 1936. ביציקת רצפות המבנה השתמשו בערב איטום לצמנט (Pudlo Cement Waterproofing) של חברת גרינווד ושות' (Greenwood & Co). שהיה ככל הנראה חדשני. נציג החברה בארץ, 'קואופרציה א"י לתעשייה', ביקשה את אישור השלטונות להציג את תמונות היציקה בעיתון Architectural Review.¹¹

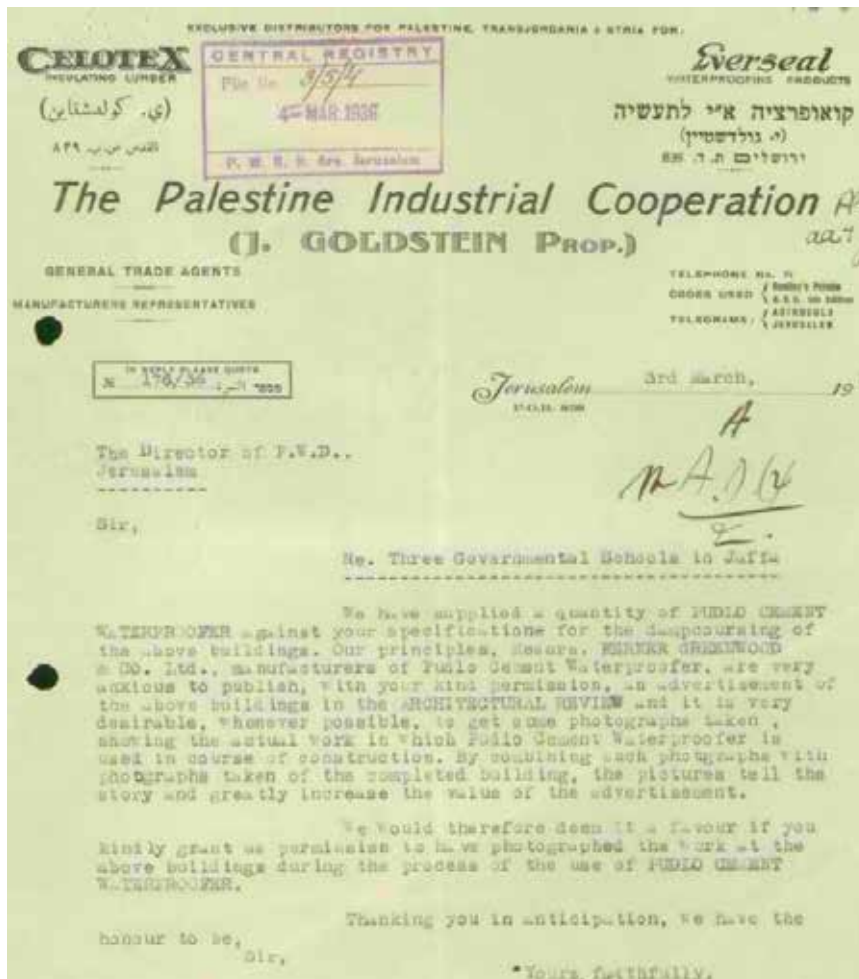
נייר המכתבים של חברת הבנייה, ארכיון המדינה, מ-4091/6

יציקת הרצפה בפברואר 1936, ארכיון המדינה, מ-4091/6

10 אה"מ, מ-4091/6, מכתב מיום 11.2.1936

11 שם, מכתב מיום 3.3.1936 מהנהלת החברה למנהל מחלקת עבודות ציבוריות.

בקשה לפרסם את ערב הבטון בעיתון מקצועי

המתיחות הפוליטית ביפו החלה להתגבר בחודש מרס 1936, ומושל נפת יפו ר. באדוק (Badock) הודיע למנהל העבודה מטעם חבר בינוי, מר קדיש, כי המשטרה לא תוכל לספק הגנה על מתחם הבנייה בימים 7-4 במרס לאור חג האדנה. הוא הורה לו להפסיק את העבודה בימים אלה.¹² נושא העסקת פועלים ערבים בבנייה עורר מתיחות, והעסיק את מזכיר הממשלה שדרש לקבל עדכונים לגבי נתוני התעסוקה. מנהל מחלקת עבודות ציבוריות דיווח כי במהלך ינואר 1936 היו 261 ימי עבודה של יהודים, ו- 445 ימי עבודה של ערבים. במהלך מחצית פברואר היו 235 ימי עבודה של יהודים, ו- 223 ימי עבודה של ערבים. הוא הסביר כי הפועלים היהודים מועסקים בעבודות מקצועיות של טפסנות, ברזלנות, ומכונאות, בעוד הפועלים הערבים מועסקים בעבודות פשוטות של תשתית.¹³ מושל המחוז הדרומי, קרוסבי (Crosbie) כתב למזכיר הממשלה כי ללא כל ספק נושא תעסוקת הפועלים מלבה את המתח באמצעות פרסום בעיתונות.¹⁴ גם ההתנהלות באתר הבנייה בין מפקח הביצוע והכפופים לו עורר מורת רוח, ולכן הודיע מהנדס מחוז יפו, קאמפ (Camp), כי המפקח נתן טפר הועבר מתפקידו ובמקומו מונה יוליוס משה.¹⁵

שם, מכתב מיום 3.3.1936	12
שם, מכתב מיום 16.2.1936	13
שם, מכתב מיום 13.2.1936	14
שם, מכתב מיום 12.2.1936	15

המתח הפוליטי בארץ החל להתגבר באוקטובר 1935, כאשר חביות מלט נפלו בנמל יפו ונמצא בהם נשק. ב- 26 באוקטובר הכריזו הערבים על שביתה כללית, כשהם מאשימים את היהודים בהכנות למלחמה. ב- 25 בנובמבר שלחו המפלגות הערביות מכתב מחאה לנציב העליון ובו דרישה לעצור את העלייה היהודית. ב- 19 באפריל 1936 הותקפו יהודים ברחובות יפו, ובכך החל 'המרד הערבי' שהחל לשתק את המשק. עבודת בניית בתי הספר הופסקה כאשר ציוד ופיגומים הועלו באש. ב- 11 ביוני כתב אדריכל מחלקת עבודות ציבוריות, קונקנון (Concannon) למושל מחוז הדרום, כי לאחר שהעבודה פסקה במשך שבעה שבועות, הודיע לו מר אפשטיין, מנהל מחוז תל אביב, כי היא לא תחודש, וכי יש לחשוב על פתרון להמשך העבודה.¹⁶ השכנים לבית הספר, שחאדה והבאב, כתבו למפקד מכבי אש כי בשטח יש חומרים בעירים, והם חוששים כי שריפה תגיע אליהם. הם בקשו לפנות חומרים מסוכנים מהשטח.¹⁷ מהנדס המחוז ביקש ממפקד המשטרה לדאוג לליווי של אנשי חברת בינוי כדי לפנות את השטח.¹⁸ השריפה בשטח גרמה לנזק ניכר בבנייה. אדריכל המחלקה לעבודות ציבוריות דיווח כי ברזלים התעוותו, חלקי בניין קרסו, וכי הנזק מוערך באלף לא.¹⁹ חברת בינוי כתבה למנהל מחלקת עבודות ציבוריות בירושלים כי נגרמו לה נזקים גדולים והיא דורשת לפצות אותה, וכי היא מבקשת התחייבות לכל נזק עתידי בגלל המצב.²⁰ דיונים משפטיים החלו במשרד היועץ המשפטי לממשלה אם הנסיבות שנוצרו הן "טכניות או פוליטיות" המחייבות פיצוי בגין "כוח עליון". האדריכל צריך היה להחליט על כך, והוא הכריז מיד כי מדובר בכוח עליון המחייב פיצוי. מנהל מחלקת עבודות כתב למזכיר הממשלה: "בפרקטיקה, אדריכל צריך להתייעץ משפטית בכל מקרה שהוא טכני או משפטי, העלול להשליך על הלקוח שלו. במקרה הזה הוא החליט לפני שהתייעץ".²¹ בסופו של דבר חברת בינוי לא המשיכה את העבודה, והיא הושלמה בידי חברת הנרי קיי, שהייתה ככל הנראה השנייה בהצעתה.

16 שם, מכתב מיום 11.6.1936

17 שם, מכתב מיום 29.6.1936

18 שם, מכתב מיום 3.7.1936

19 שם, מכתב מיום 10.7.1936

20 שם, מכתב מיום 20.7.1936

21 שם, מכתב מיום 22.8.1936, מדובר באדריכל האריסון.

**בתי הספר
הסטנדרטיים
הנוספים**

04

בתי הספר הסטנדרטיים הנוספים ביפו וירושלים

ברשימת בתי הספר הראשונים המיועדים לבנייה, הופיעו בתי ספר גם במנשייה ורובע עג'מי. כמו כן בתי ספר בשכונת בקעה העליונה בירושלים, ושכונת שיח' ג'ראח. בית הספר בעג'מי זוהה כבית ספר דב הוז, שהיה לימים תיכון י"ב ברחוב טולוז ביפו. הבניין נהרס ובמקומו הוקם בניין חדש. בית הספר בירושלים זוהה כבית ספר אל-עזרייה, שהוא כיום בית הספר לאמניות ע"ש צ'רלס סמית, ברחוב יצחק אלחנן 4 סמוך לגן הפעמון. המבנה המקורי נהרס. מבנה נוסף הוא הקולג' הערבי בשיח' ג'ראח, שהיום הוא חלק מקמפוס "מוריה" בירושלים. ברשימת בתי הספר המוצעים היו גם שניים בחיפה, אך לא אותרו בתי ספר מטיפוס זה, ולא ברורות הנסיבות לאי בניית בתי הספר. באשר לבית הספר בשכונת מנשייה, המגרש עליו תוכנן לבנות הבניין היה בבעלות חברת "פרדס", והיא התנגדה נמרצות למכירה או הפקעת המגרש. החברה הייתה בעלת מעמד מוביל בשיווק ההדרים, ובשנים המדוברות ענף ההדרים היה בשיאו. העובדה שחברת "פרדס" הוקמה בידי שמעון רוקח, אביו של ישראל רוקח, ראש עיריית תל אביב, והמשפחה הייתה בעלת מניות בחברה, השפיעה ככל הנראה על החלטות הממשל הבריטי בנושא זה.

בית הספר בעג'מי, לימים דב הוז, דב הוז. אוסף שמואל גילר - מקור לא ידוע - ירושלים - אוסף מטסון

בית הספר אל-עזרייה בירושלים

הקולג' הערבי בשיח' ג'ראח

אדריכל אוסטון
סנט הריסון

05

אדריכל אוסטן סנט בארב הריסון

אדריכל האריסון (1891-1976) שימש במשך חמש עשרה שנים כאדריכל הראשי של מחלקת עבודות ציבוריות המנדטורית (1922-1937), והוא הותיר את חותמו בירושלים בשורת מבנים ציבוריים שנבנו בתקופה זו. המוכרים ביניהם הם בניין הדואר ביפו, ארמון הנציב, מוזיאון רוקפלר, ובניין המדפיס הממשלתי. לדברי רון פוקס, לזכותו ניתן לזקוף את עיצוב האדריכלות המנדטורית בארץ. מצד אחד הוא מייצג את האדריכלות הקולוניאלית, שבקשה להעתיק סגנונות מארצות המוצא, אולם האריסון ניסה דווקא להתאים את סגנון תכנוניו למסורת והאופי של האדריכלות המקומית.¹ ברבים מהמבנים שתכנן הוא אימץ מוטיבים אדריכליים מהסגנון האוריינטלי של כיפות וקשתות, אולם תכנון בתי הספר הוא פונקציונלי לחלוטין, והוא השתמש באלמנט ההצללה כמוטיב עיצובי, ככל הנראה בהשפעת הסגנון הבינלאומי והבאוהאוס שאומצו בידי האדריכלים היהודים שהגיעו ארצה באותם ימים, וגם את מוטיב חלונות הפינה בחלקי המבנה הוורטיקליים. בניגוד לשורה ארוכה של מבנים שתכנן האריסון תחת השראת הסגנון האוריינטלי, בבתי הספר, כמו גם בבית המדפיס הממשלתי ומשטרת נהלל, הסגנון הוא פונקציונלי וללא פואטיקה מזרחית.

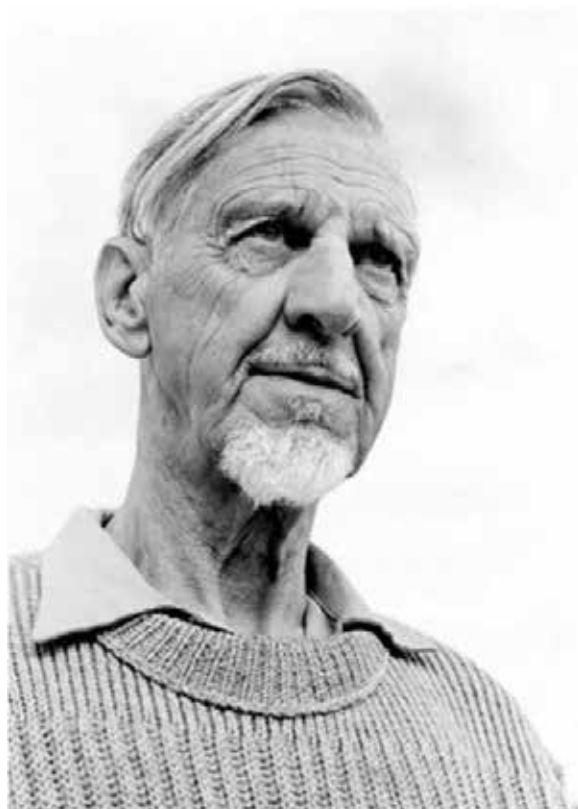
בנייני בתי הספר שתכנן האריסון היו חדשניים בכל הקשור לתנאי הלימוד בערים הערביות. הכיתות היו מרווחות, ומחשבה הושקעה בתכנון תאורה ואוורור נאות של החללים. חלונות הכיתות גדולים ומוצללים במצחיית בטון, ומעליה חלון אוורור. הגגון הוא אלמנט עיצובי מרכזי. שיטה זו של אוורור בפתחים עליונים נפוצה אמנם בבנייה האוריינטלית, לרוב בפתחים עגולים, אך במקרה זה הפתחים מהווים חלק בלתי נפרד מעיצוב החזיתות. בתקופה בה תוכננו ונבנו בתי הספר הממשלתיים בערים הערביות, נבנו בתי ספר בתל אביב שתכננו בידי יעקב שיפמן (בן-סירה) ששימש כמהנדס העיר. הסגנון והשוני בין הסגנונות בא לידי ביטוי בתוספת שנבנתה בבית הספר אל-זהרה בשנת 1962, אז כבר בית ספר 'הנגב'. התוספת תוכננה בידי מ. עמיעז, יורשו של שיפמן בתפקיד, והוא אימץ את הסגנון בו נבנו בתי ספר רבים ברחבי העיר שתוכננו בידי מחלקת מבני ציבור העירונית. בניגוד לאלמנט ההצללה האופקי, החלונות הוקפו במסגרת בטון בולטת.

מוזיאון רוקפלר בירושלים. אדריכל: הריסון

¹ אהרון רון פוקס, אוסטן סנט בארב הריסון: ארכיטקט בריטי בארץ הקודש, עבודת דוקטורט, הטכניון 1992, עמ' 2

הריסון פרש מעבודתו בשנת 1937 ועבר להתגורר ביוון. עם זאת המשיך לקיים קשר עם שלטונות המנדט, ואף פתח משרד בקפריסין כאשר הוצאו לו עבודות תכנון בארץ. הן לא יצאו בסופו של דבר לפועל.

סיכום

מערכת החינוך בפלסטין הערבית החלה להתפתח בשלהי התקופה העות'מנית, ומספר מוסדות הציבוריים היה מצומצם מאוד. מיד עם ראשיתו של השלטון האזרחי המנדטורי, הוקמה מחלקת חינוך שנתנה דעתה לשנוא קידום החינוך, כחלק ממטלות המנדט שהוטל עליה. משרד החינוך החל לסרוק את כל מוסדות החינוך בכל מחוזות הארץ, ובחן את מצב הסניטרי. זאת במטרה למנוע התפשטות מחלות ומגפות. כבר בשלב ראשוני זה השתלב האדריכל הריסון, שלקח חלק בבדיקות, ועם זאת החל לחקור את נושא מבני החינוך המתאימים לתנאי הארץ. הוא בחן את הנעשה במצרים, וגם את הנעשה בעיירות בריטניה, וזאת על מנת לפתח מודל סטנדרטי המתאים לתנאי הארץ. מגבלות התקציב, והעובדה שאת מבני החינוך בנו בסופו של דבר מתקציב מקומי, עם סיוע ממשלתי קטן, נדרש היה לפתח מודל כלכלי בסיסי שיעמוד בדרישות התקציב. רוב בתי הספר היו על פי מודל כפרי, שהיה מורכב מיחידות כיתה מודולריות במידות 7/7,5 מ', כאשר מספר היחידות הותאם לגודל האוכלוסייה. הוצאו גם מספר אלטרנטיבות לבנינו, בהתאם לאפשרויות הכפרים. בניגוד לבנייה הכפרית הצנועה, בערים הגדולות בארץ, ירושלים ויפו, נבנו מספר בתי ספר ציבוריים גדולים ובסגנון אדריכלי מושקע. ניתן להניח כי ההשקעה בבתי ספר אלה הייתה כדי לא ליצור פער בולט בין בתי הספר היהודים בערים הללו.

תרומתו של אדריכל הריסון בתחום בתי הספר, שלא הייתה מוכרת ברבים, מצטרפת לתרומתו הרבה בקידום אדריכלות הארץ, והמורשת הבנויה שהותיר.

ביבליוגרפיה

תיקי ארכיון המדינה: מ-4091/1, מ-4091/8, מ-4091/9, מ-299/11, מ-293/13, מ-6598/45, ג-1930/14

אהרון פוקס, אוסטן סנט בארב הריסון: ארכיטקט בריטי בארץ הקודש, עבודת דוקטורט, טכניון, 1992

Yoni Furas, *Educating Palestine: Teaching and Learning History Under the Mandate*, Oxford University Press, 2020.

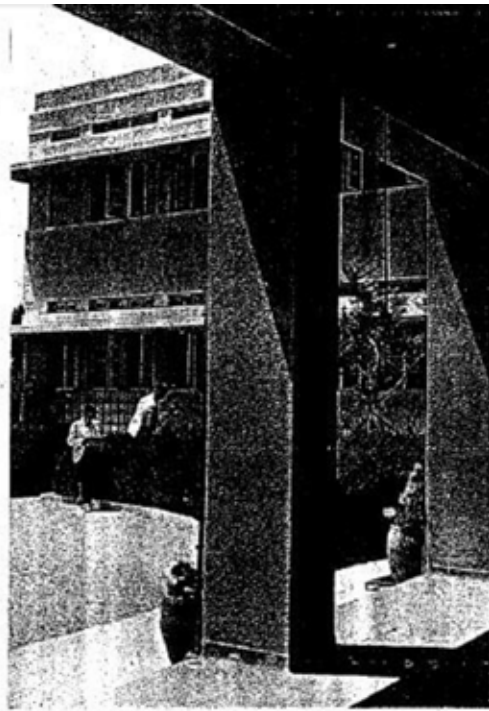
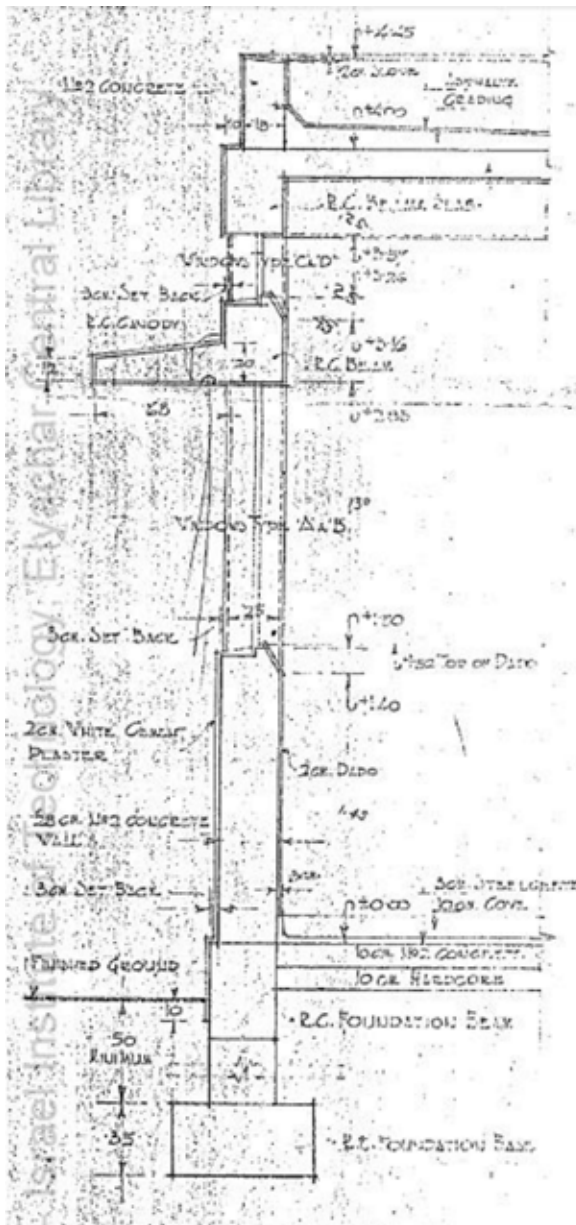
Ismael Abu-Saad, *The Development of the Palestinian Arab Education System During the Mandate*, *El Nibes: Journal of Education, Science, and Society*, Vol.5 pp. 110-135 (2009).

Ron Fuchs & Herbert Gilbert, *Representing Mandatory Palestine: Austin st. Barb Harison and the Representational Building of British Mandate in Palestine 1922-1933*, *Architectural History* 2000, Vol. 43 (2000), pp. 281-333

נספחים

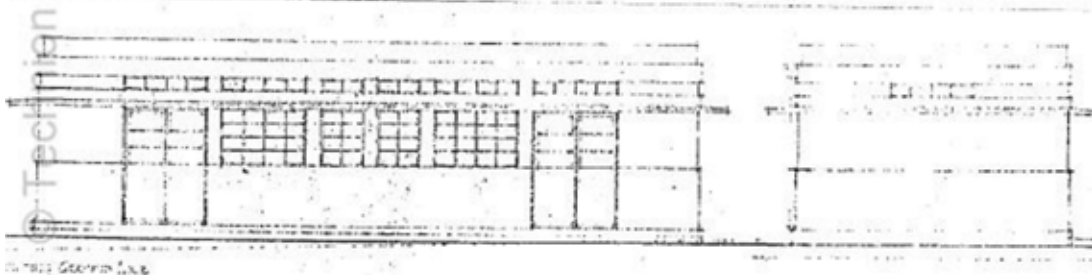
בית הספר לבנות אל-זהרה, אוסף מטסון

B13.2 בית הספר הערבי הממשלתי.
 (הושלם 1935). הבניין הראשי, צילום.
 Government Arab College,
 (completed 1935) The main building.
 Photograph. Kendall(1949) fig. 56.

B13.3 בית הספר הערבי הממשלתי.
 בית המלאכה, פרט של חתך דרך
 הקיר. קטע משרטוט, אוג' 1933,
 87/9A מ' 1650.
 Government Arab College, section through
 wall of workshop, detail.
 Part of a drawing, Aug, 1933.

B13.4 בית הספר הערבי הממשלתי.
 בית המלאכה, חזיתות. קטע משרטוט,
 אוג' 1933, 87/9A מ' 1650.
 Government Arab College, elevations of
 workshop. Part of a drawing, Aug, 1933.

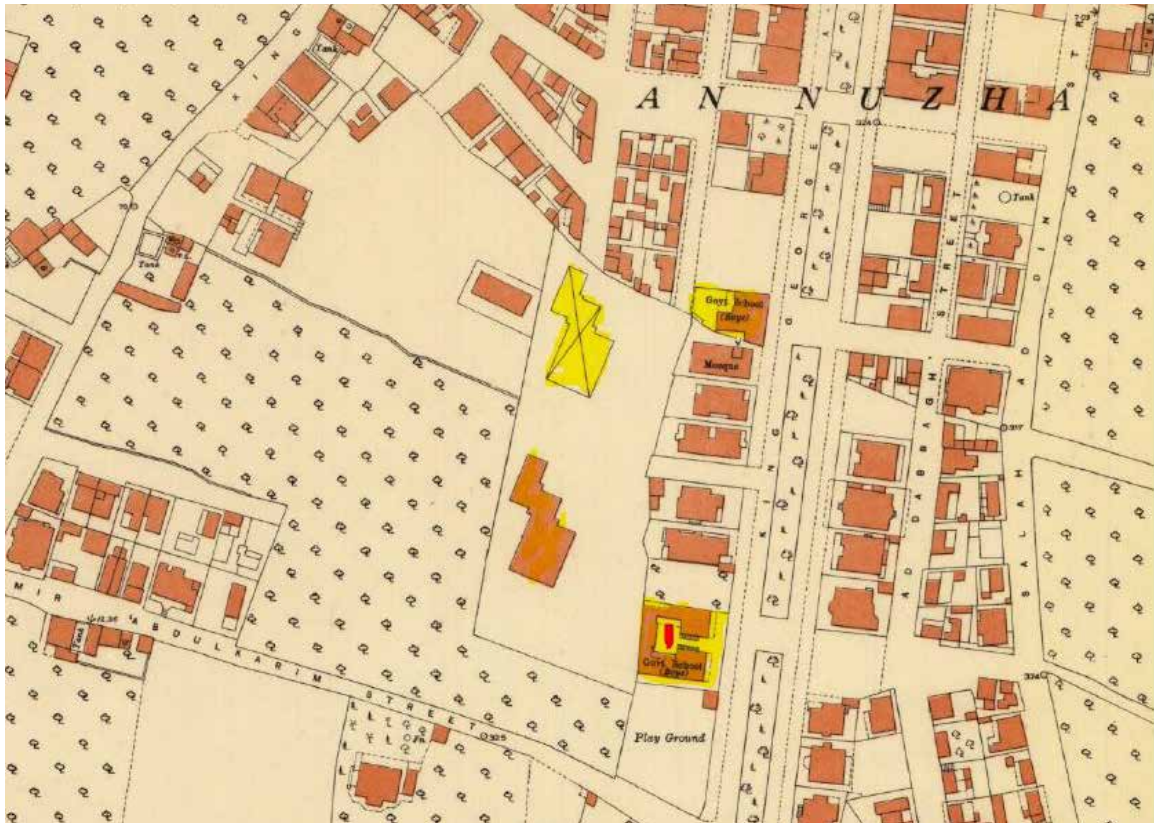
חתך חזית החלונות בבית הספר הערבי בירושלים. מקור רון פוקס

הבריכה בגינת בית הספר

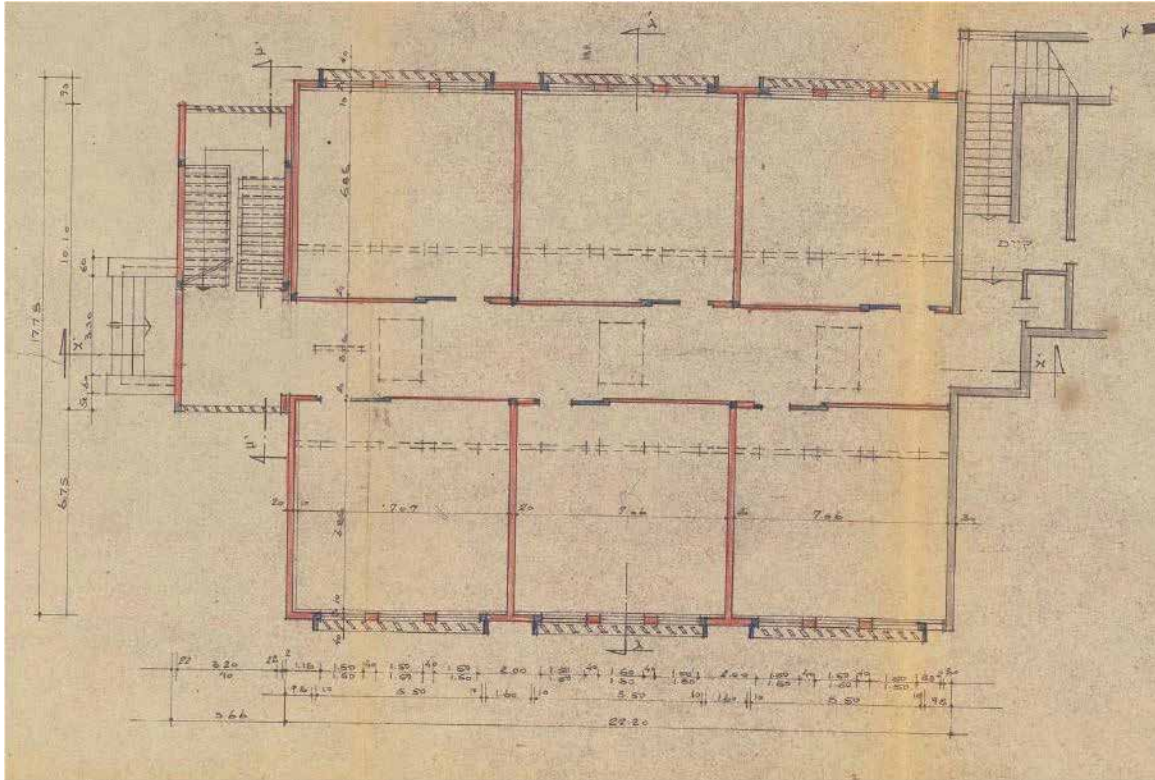
תוספת הקומה משנת 1962 בתכנון מ. עמיעז, מהנדס עיריית תל אביב

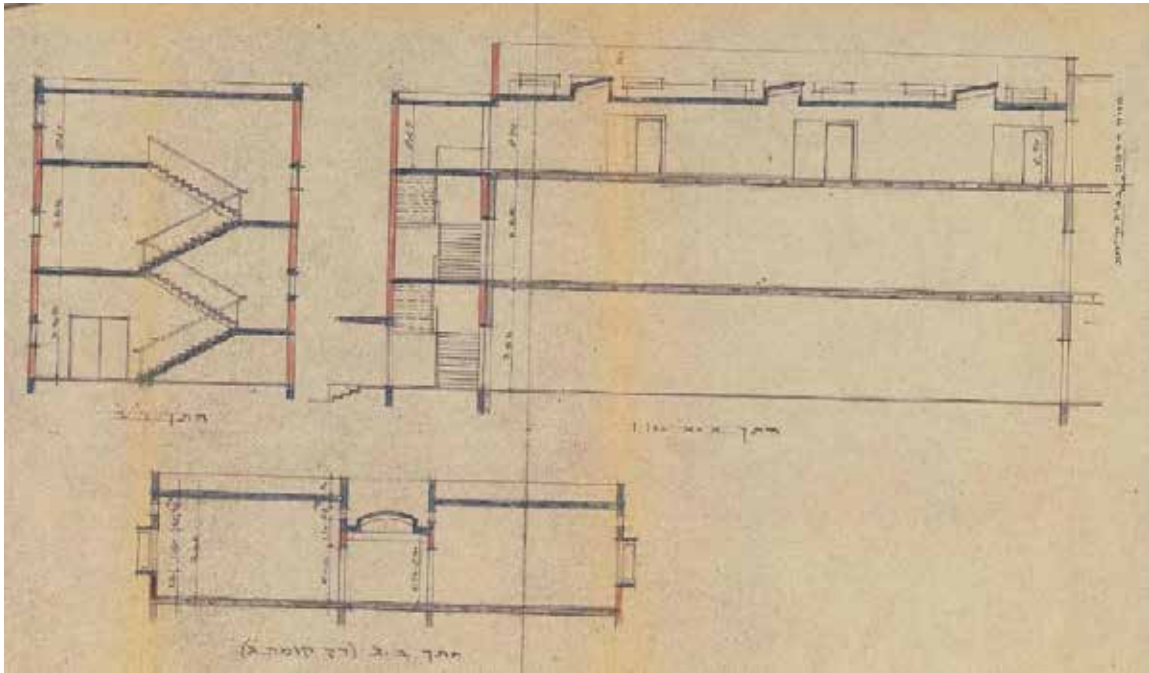
מיקום בתי הספר בשכונת נוזה

בתי הספר בצילום אוויר 1949

תכנית התוספת 1962

חתך המבנה עם תוספת הקומה

24.1/17

U R G E N T

119

DISTRICT ENGINEER'S OFFICE
GOVERNORATE
JERUSALEM

September 20th, 1921.

Director of Public Works,

J E R U S A L E M

Subject:- Village Schools.

Reference:-Your W.3/8 of 7-9-21.

Paras. 1 & 2, Noted.

Para. 3. No Schools in this District inspected to date.

Para. 4. Our Mr. Harrison is out inspecting the whole of the Schools mentioned in your list, and is expected to complete the inspection this week.

W3/T
PALESTINE
SEP 21 1921
JERUSALEM
EM/DS

H.S. Talbot

DISTRICT ENGINEER JERUSALEM

[Handwritten signature]

צעדיו הראשונים של הריסון בבדיקת בתי הספר

3/5/4

122
January 8th, 1936

Director of Education,

Subject : Cross Ventilation in
Town Schools.

Reference: Your 3251/1/PE of
20.12.1935.

I consider that there is no
necessity to increase the depth of
the ventilators in the three Jaffa
schools for which a contract has now
been signed. The indent for the steel
windows has been prepared and any
alteration thereto will delay the delivery
of windows and the completion of the
contract.

(Sgd) V. KENNEDY

(Sgd) V. KENNEDY

DIRECTOR OF PUBLIC WORKS.

copy to SIR.
PS.

דין בנושא פתחי אוורור מפולש בבתי הספר ביפו

M/30/Gen.

D.A.D.M.S. Jerusalem District, JERUSALEM.
P.M.O. Jaffa " JAFFA.
P.M.O. Phoenicia " HAIFA.
P.M.O. Samaria " NABLUS.
P.M.O. Galilee " NABARETH.
Director, Central Laboratory, HAIFA.
Government Analyst, Chemical Laboratory,
JERUSALEM.
M.O. i/c Travelling Ophthalmic Hospital,
BEJLUA.

M.O. thro' District Governor,
Hebron Jerin
Beersheba Hazareth
Ramallah Tiberias
Bethlehem Safad
Gaza Beisan
Majdal Acre
Kasleh Shefr Amr.

Further to this office letter M/30/Gen of 30-8-20.

Detailed instructions for the work in connection with the Medical Inspection of schools & school children are forwarded herewith.

For the present these instructions will apply in detail only to Government and State-aided schools and orphanages and to such other schools as ask the P.M.O. for assistance in this work. A general inspection of all other schools in the district will, however, still be carried out.

The School Medical Record Card is at present being printed.

The special conditions for school buildings and Training Colleges have been amended and a copy is attached hereto for information.

Government House.
Jerusalem.
2nd September, 1920.

(Sgd) E. Erieccliffe
for Colonel A.M.S.
A. D. M. S.

Copy to:- C.S.
Education.

2247/PH.

GOVERNMENT OF PALESTINE
DEPARTMENT OF EDUCATION,
JERUSALEM.

9th December, 1930.

D.C. Southern District, Jaffa.
D.C. Northern District, Haifa.
D.D.C. Jerusalem Division, Jerusalem.

Subject:- Registration of Schools -
New Buildings.

It has come to my notice that schools buildings are sometimes erected in towns, villages, colonies and settlements the plans of which have not been previously submitted to and approved by the Health and Education authorities. Schools are not registered by this Department, as required by law, unless the buildings and the sites satisfy the two Departments of Health and Education. It therefore follows that some of these buildings erected without previous consultation of Government may not be ultimately approved, except perhaps after reconstruction at great additional cost.

2. As it is possible that local authorities are not in all cases aware of the proper procedure, I would recommend that you send a circular to all local representatives of administration, pointing out the correct procedure (i.e. application and submission of plans, etc., to the Medical Officer of Health responsible for locality), and urging them to see that this is followed in all cases, in the interests of the builders themselves.

3. I shall be obliged if you will kindly inform me of the action that you may take in this matter.

(Sgs) J. Farrell,
for DIRECTOR OF EDUCATION.

Copy to:- Director of Health,

2247/P.E.

8
GOVERNMENT OF PALESTINE,
DEPARTMENT OF EDUCATION,
JERUSALEM.

24th July, 1928.

Director of Public Health.

Subject : New School Buildings.

Reference:- My conversation with
Dr. Briercliffe on 19th
July, 1928.

On inspection of a newly built school, officers of this Department have sometimes had occasion to criticise the arrangement of rooms, doors, windows and similar details which are capable of easy adjustment when the plans are drawn up but are expensive to alter once the building is finished.

2. It would therefore be of considerable advantage if this Department were given the opportunity of scrutinising the plans of new school buildings from the point of view of school class organisation.

3. I would therefore suggest that if you concur with my view Medical Officers be instructed that when examining plans in their hygienic and sanitary aspect they should consult with the D.I.E. concerned and give him an opportunity of remarking upon matters within his special province.

4. The plans of large schools should be submitted to this office as may be arranged between it and D.I.E.s.

(Sgd) Jerome Farrell

ACTING DIRECTOR OF EDUCATION.

No. 324/10/1

DISTRICT COMMISSIONER'S OFFICES
H A I F A

25th. March, 1926.

District Engineer,
Northern District,
Haifa.

Subject : Standard Plans for Village Schools.

It has been suggested to me by District Officers in charge of Areas in this District that a standard plan of one type only of a village school is not suitable for all villages as in smaller villages the specification goes beyond their simple requirements and moreover the cost is often outside their financial ability to pay.

2. Do you consider therefore it would be desirable to suggest to your department that plans should be prepared for, say, three different types of schools?

Grade I : A first class village or town school for comparatively wealthy communities consisting of four class rooms and a small teachers' room to be constructed according to the P.S.D. specification.

Grade II : A medium sized village school consisting of two class rooms and a teachers' room with plans for extension if necessary later to be constructed by local masons, local materials and local methods.

Grade III : A small village Kutabi consisting of one class room and a teachers' room with plans for extension if necessary later to be constructed in the most economical type possible.

3. If you agree with the suggestion in paragraph 2 above could the specifications for the smaller schools provide, as far as possible, for the construction of the buildings according to local methods? For example in villages situated far from the sea insistence on the use of sand "KILLIS WA HAMEL" in lieu of earth "KILLIS WA TURAB" is a matter of serious consideration. Several Education Committees state they are opposed to having to provide for extra heavy expenditure on sand and tend that buildings erected some 400/500 years ago are still standing and sand was not used in their construction. If therefore you consider that where the cost of sand is an extra burden would you approve of earth being used instead in schools of Grade II & III?

Chief Secretary,

July 27th, 1939

Subject : Jaffa Schools.

These schools were completed sufficiently for occupation by Department of Education under contract No.382 the buildings were taken over by me, the contract was closed and final bill prepared.

Further works are required because a discrepancy as to the boundary prevented the work of fencing being put in hand and funds for certain other works were not available until the commencement of the present financial year.

I am satisfied that it would be to the advantage of Government to award these further works to the contractors for the buildings as their maintenance period does not expire until 22.2.1940 and their prices are fair and reasonable. These works are urgently required and must be carried out during the school holidays.

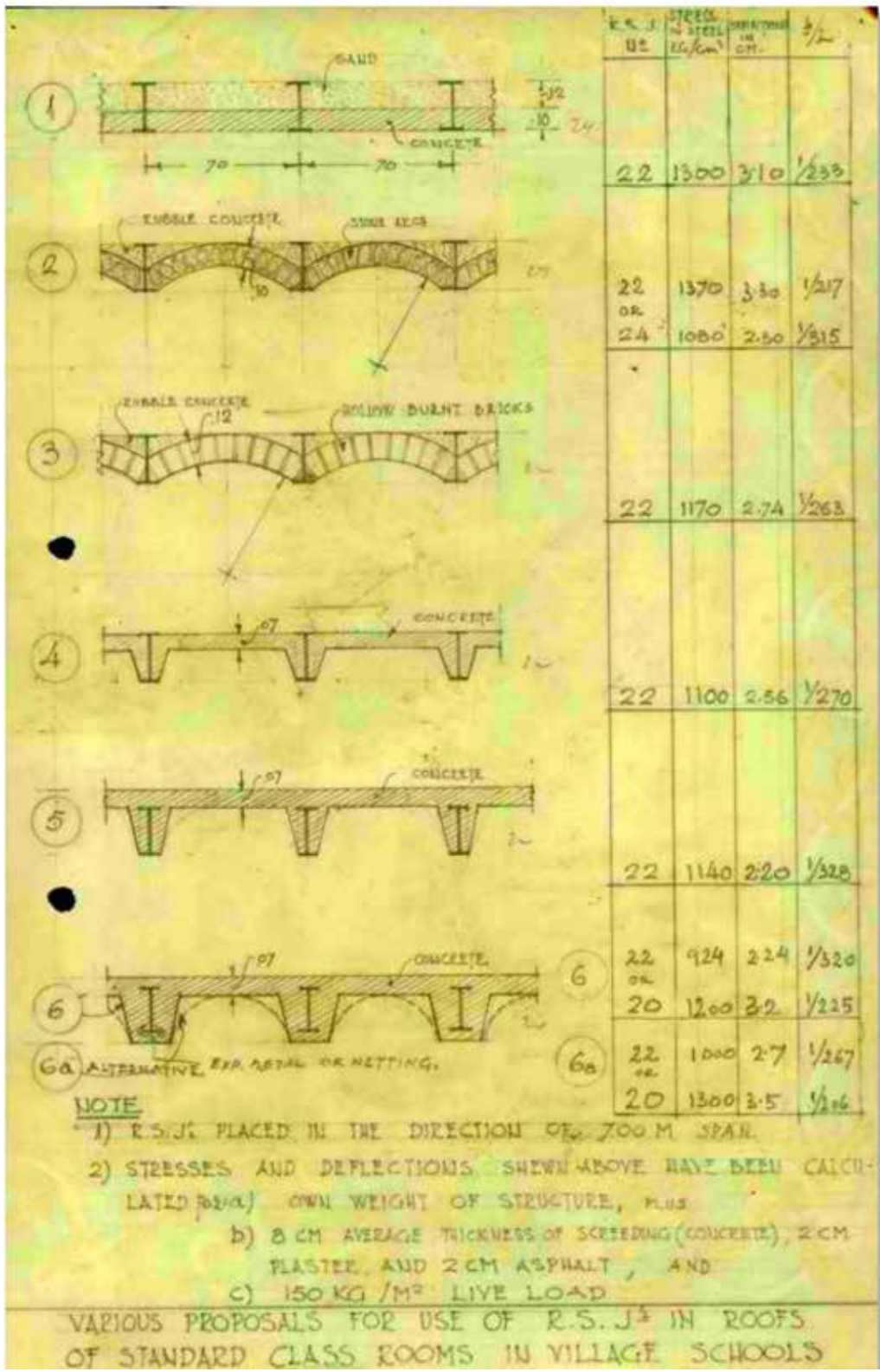
I therefore request authority to enter into a contract for these works estimated to cost LP.1,600 without calling for three tenders.

(Sgd.) R. W. Price

for
DIRECTOR OF PUBLIC WORKS.

REPLIED

44

NOTE

- 1) R.S.J. PLACED IN THE DIRECTION OF 700 M SPAN.
- 2) STRESSES AND DEFLECTIONS SHOWN ABOVE HAVE BEEN CALCULATED FOR:
 - a) OWN WEIGHT OF STRUCTURE, PLUS
 - b) 8 CM AVERAGE THICKNESS OF SCREEDING (CONCRETE), 2 CM PLASTER, AND 2 CM ASPHALT, AND
 - c) 150 KG/M² LIVE LOAD.

VARIOUS PROPOSALS FOR USE OF R.S.J² IN ROOFS OF STANDARD CLASS ROOMS IN VILLAGE SCHOOLS

GOVERNMENT OF PALESTINE,
DEPARTMENT OF EDUCATION.

EDUCATION ORDINANCE, 1933.

FORM OF APPLICATION.

- for (a) registration of a school; or
(b) permission to transfer a school; or
(c) permission to effect additions or alterations to a school.
(underline the relevant application).

NOTE: Applicants, before completing this form, should read carefully the Regulations for the Registration of Schools.

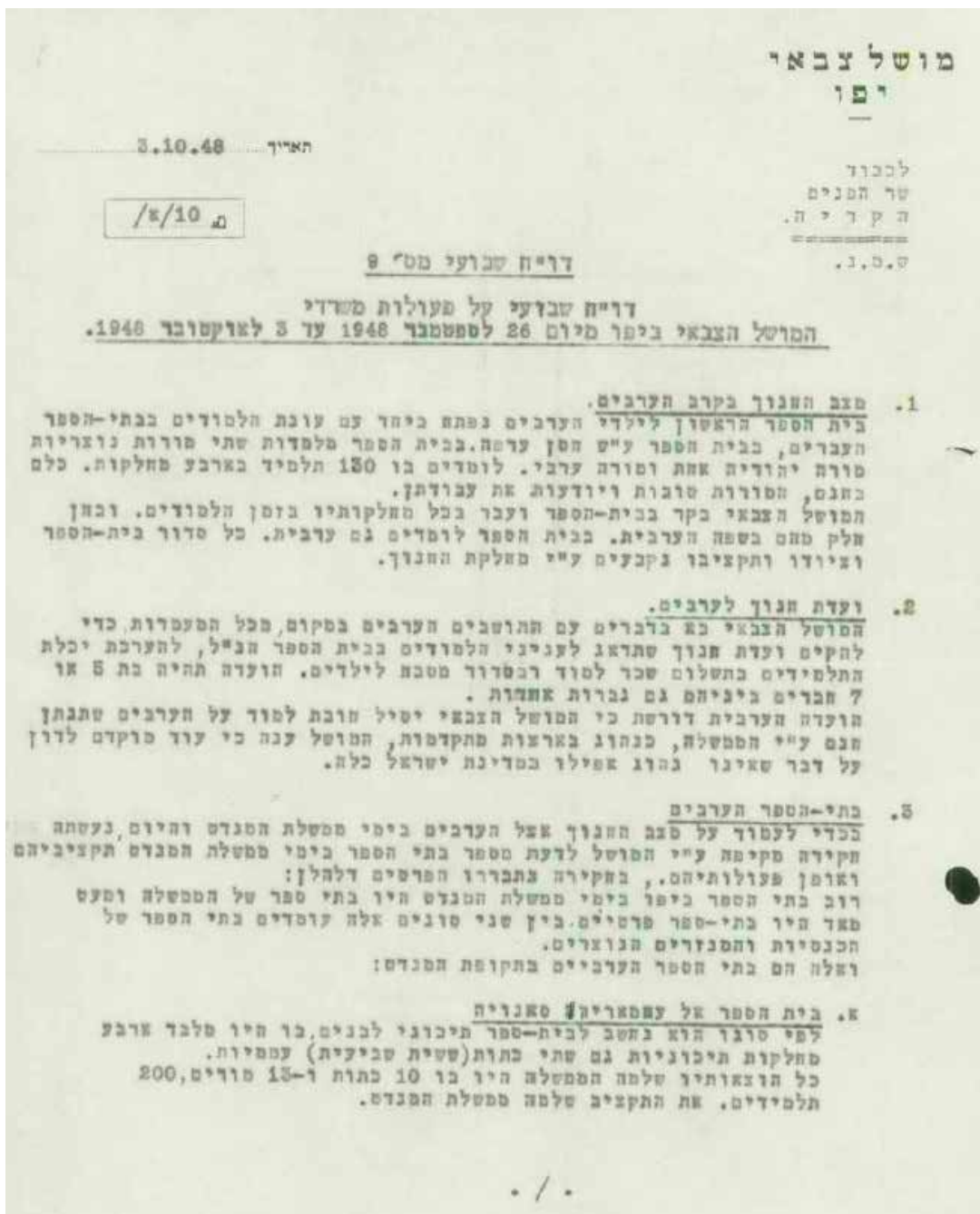
PROCEDURE.

Applicants should complete part A on pages 2-4 in triplicate, then forward the forms to the Medical Officer of Health of the Sub-District. Each of the following officers will complete that part of the form which concerns him and forward the form to the next officer:

- Medical Officer of Health (to retain one copy)
- P.W.D. Engineer in charge of District (to retain one copy)
- District Inspector of Education.

בתי הספר ביפו בראשית שנת 1948 (עפ"י דו"ח מושל יפו. ארכיון המדינה ג-14/1930)

מוסטפה מוראד אל דאבר, בספרו בילדנה פלסטין, כרך 2, מתאר 9 בתי ספר ציבוריים שפעלו ביפו בשנות הארבעים. לעומת זאת, בדו"ח מושל יפו מ-3 באוקטובר 1948, הוא מפרט 11 בתי ספר. דו"ח המושל, כמו דיווחים נוספים שנכתבו על ידו מיד עם כינון הממשל הצבאי, התבססו על מידע שהתקבל מעובדי העירייה שנתרו לעבוד בה. ניתן להניח שמידע זה הוא העדכני ביותר לגבי בתי הספר שפעלו בעיר בתקופה זו, לרבות מספר התלמידים והמורים, וכן השמות המדויקים של המוסדות הללו. גם בכל הקשור למוסדות הנוצריים, הרי שברשימת המושל נמצאים שני בתי ספר שלא הוזכרו בפרק בתי הספר הנוצריים: בית הספר הארמני, ובית הספר האנגלי הגבוה לבנות. בכל הקשור לבית הספר הארמני, אין לי כל מידע לגביו. ובאשר לבית הספר האנגלי הגבוה, נראה שהכוונה לבית ספר לבנות שפעל במלון פארק במושבה האמריקאית (היום אכסניית עמנואל), אבל אין פרטים נוספים לגביו, והנושא דורש מחקר נוסף.

תאריך 3.10.48

מ. 10/א/

12

- ב. בית ספר עממי לבנות אבותאליה.
זהו בית ספר עממי לבנות על הכתה החמישית היו בו כ-500 תלמידים. כעשר כתות שכמה מהן היו להן כתות מקבילות, ובו עבדו כ-15 מורה, את הקצינו שלמה ממסלת הפגוס.
- ג. בית ספר אינבייה/עממי.
בית ספר חדש זה הקימה ממסלת המכוס על הטכונה והוא היה בית ספר עממי לבנות שבו למדו יותר מ-400 תלמידים ע"ה הממסלה.
- ד. בית ספר עממי ותכונכי הסן ערפה.
זה היה בית ספר מנותף עממי ותכונכי שבו למדו יותר מ-500 תלמידים ע"ה הממסלה. הבניין נבנה ע"י עשיר ערבי שסמו היה הסן ערפה וקברו נמצא בתוך חצר בית-הספר.
בבית ספר זה נמתחו עכשיו הכתות הראשונות של התלמידים הערבים.
- ה. בית ספר פארואניה.
בית ספר עממי לבנות למדו כארבע כתות תלמידים ע"ה הממסלה.
- ו. בית ספר ערוונייה.
בית ספר זה היה בית ספר עממי לבנות ובו היו עשר כתות ו-14 מורות ויותר מ-400 תלמידות. גם הוא היה ע"ה הממסלה.
- ז. בית ספר אל אמירה צביטה.
זהו בית ספר חצי עממי כלומר רק לכתות הנמוכות בלבד, עד הכתה החמישית, ובו הוא כעשר מורות ו-250 תלמידות הכל על הממסלה.
- ח. בית ספר יפואי לבנות.
באנגלית Jaffa Girl School, זהו בית ספר חצי עממי של 5 כתות שהיה נתמך על הממסלה, אבל שבו הלמוד בו היה בבוח סאחריס.
- ט. בית ספר אטמה בנה צדיק.
בית ספר עממי נמוך לילדות שהיו בו רק ארבע כתות, ע"ה הממסלה.
- י. בית ספר אילה ככת אל אזור.
בית ספר עממי נמוך שש כתות. ע"ה הממסלה.

מושל צבאי
יפו

תאריך 3.10.48

10/4/2

3

י.א. בית ספר אל זהרה.
זהו בית ספר מעורב עממי וגם תיכונן בחלקו. גמא בבנין המסלה
הקודמת. למדו בו 15 מורות והיו בו כ-400 תלמידות.

י.ב. בית ספר אומדאליה.
בית ספר עממי שלם לבנות שהיו בו עשר כתות והתקיים ע"ח המסלה.

מספר המורים הערבים.
בימי מסלת המנדט היו 76 מורים ו-49 מורות ערביות בס"ח 125 מורים
ומורות כיום אין למצוא מורה אחד בכל ובול יתכן ס"ח המורות הנזכרות
לעיל.

מספר התלמידים הערבים בימי מקודם.
מספר התלמידים הערבים בימי מסלת המנדט היה כדלהלן:-
מרטמים

בנים 2561
בנות 1777
בס"ח 4328

נוארים

בנים 51
בנות 96
בס"ח 147

הכת הדבר שמספר הנוצרים הוא קטן כי רוב הנוצרים למדו בבתי ספר של
המנדטים והמנדטים הנוצריים.

בתי ספר פרטיים.
למרטמים היה רק בית ספר פרטי אחד עממי בחלקו וגם תיכונני אצל כסם
דאר אל סקאפה. בו קבלו התלמידים הכנות לבחינות בגרות. בחלק התיכונני
למדו 80 תלמיד ושכר הלימוד היה גבוה. בחלק העממי למדו 100 תלמידים.
הרן בבית הספר הג"ל היו קיימים שלשה מקומות כחדרי לימוד שהתנהלו ע"י:
סין אבו קאדם - רבו 100 תלמידים
סין חסן אל אספר - רבו 120 " "
סין טייק אל אומארי-רבו 150 " "
הפרייה חיתה תומכת בהם.

. / .

תאריך 3.10.48

10/4/48

7. כתי ספר לנוצרים.

- א. בית ספר לאיסלמים.
בית ספר זה היה היחיד ממוכלס דכלו לילדים הארמנים מהסדרות העניות, והיו בו כ-400 תלמידים מתוך אוכלוסייה ארמנית של 2500 נפש שימחה בימיו.
- ב. בית ספר סן יוסף לבנות.
בית ספר זה היה צרפתי בעיקרו עממי והיו בו תלמידות רבות מכל הסוגים.
- ג. בית ספר סקוטלי.
בית ספר זה היה נוצרי תיכוני של המיסיון הסקוטי שהכיל שש כיתות והיו בו תלמידות נוצריות כ-120.
- ד. בית ספר אנגלי בכוח לבנות.
באנגלית English high school for girls בית ספר זה היה נאטב לבית ספר תיכוני שמוכלל לבנות והיו בו 150 תלמידות.
- ה. קוליו" של האפיס.
בולגריה College de freres זה היה בית ספר עממי וזו תיכוני, כחלק התיכוני היו 70 תלמידים
כחלק העממי 150 "
- ו. מניסיה לילדות.
באנגלית Boarding School זוהי מניסיה צרפתית "ממסיונרית" של יוסף הקדוש" כמייסד לילדות יתומות.
- ז. קוליו" האורתודוקסי.
Jaffa Orthodox College בית ספר נוצרי עממי ותיכוני של הקהה היונית האורתודוקסית ובו היו 10 כיתות ויותר כ-300 תלמיד. כחלק התיכוני לסדר כ-80 תלמיד.
- ח. בית ספר סירה סנטה (לבנים).
בית ספר עממי בעיקרו והחלקו תיכוני. שייך לפרנסצקניה. הבניין היפה ביותר ביפו. הכיל מאות תלמידים לתד בסיקור ערכות ואנגלית ולסודי דת ושכר הלטור בו היה תמוך אשר בכל בתי הספר.